

Den kan kanske antydningssvis karaktäriseras genom en "ordningsetisk" uppfattning av rättvisekravet i samhällspolitiken och en "förändringsetik", syftande till en integrering av "marginaliserade", fattiga och förtryckta till att bli "aktiva subjekt" i samhället.

Man kan emellertid beklaga att Briefs i sin uppgörelse inte fördjupat sig mer i Johannes Paulus II:s senaste rundskrivelse *Centesimus annus* (15.5.1991), där påven å ena sidan bejakar den fria marknadsekonomin men samtidigt också beto-

nar kravet på förändringar och på en omfördelning i världsekonomin så att rättvisare förhållanden skulle kunna åstadkommas mellan i- och u-länder. Utifrån denna nya infallsvinkel skulle det ha varit av intresse att få veta något om hur den amerikanska diskussionen har påverkats av denna encyklika.

Briefs framställning rör sig på en relativt hög abstraktionsnivå. För europeiska läsare skulle några närmare upplysningar om de amerikanska katolska socialteoretikerna ha varit värdefulla.

DANNE NORDLING:

Är människan osjälvisk?

I den ideologiska debatten har den tongivande uppfattningen under lång tid varit att människan egentligen är osjälvisk. Enkla moralsociologiska studier visar visserligen att människorna i många fall agerar med ett uppenbart, om än ibland långsiktigt, egenintresse för ögonen. Och inte sällan hänger de sig åt en rovgirig egoism av det mest brutala slag — nu senast demonstrerad i Somalia och det gamla Jugoslavien.

Richard Dawkins: **Den själviska genen. En socialbiologisk studie.** Prisma 1992

Men doktrinen om människans osjälviskhet förklarar de egoistiska yttringarna med ett osunt inflytande från kulturen och civilisationen manifesterat speciellt i föreställningen om äganderätten. Den

"ädle vilden", det kommunistiska "ursamhället" och den urkristna egendomsgemenskapen är exempel på föreställningar om människans altruistiska natur när den enskilda äganderätten inte praktiseras. I den romantiska utopismens föreställningsvärld, som bygger på en atavistisk längtan tillbaka till dessa "altruistiska" samhällen i modern form, är människans medfödda osjälviskhet själva kardinalpunkten. Utan en osjälvisk natur eller åtminstone en formbar natur (som ett "oskrivet blad") kan ett samhälle utan "ekonomistiska" marknadstransaktioner bara genomföras med tvång. Utopin tappar i så fall en stor del av sin attraktionskraft.

Här finner vi orsaken till att det framstår som oerhört viktigt för de utopiska ideologiernas företrädare att undertrycka

och förhåna all vetenskaplig forskning som hävdar att människans natur skulle vara självisk. Man kunde tycka att motsatsen vore ett lämpligare förhållningssätt för olika världsförbättrare. Med en alltmåra realistisk och insiktsfull kunskap om människans natur borde vikten av moralisk fostran, en adekvat incitamentsstruktur och en rigorös lagstiftningsverksamhet kunna avvägas på ett för allas bästa lämpligt sätt.

Ett något mer nyanserat förhållningssätt visar författaren P C Jersild i majnumret av Moderna Tider där han i en lång artikel om Darwin försöker visa att t o m djuren är altruistiska. Han refererar där de "altruismförsök" med rhesusapor som beskrivs av filosofen James Rachels i en nyutkommen bok men som väl egentligen visar att apor undviker aggressivitet. Jersild vill dock inte döma ut hela sociobiologin trots att hans tes om altruismen totalt strider mot vad denna vetenskapsgren har att säga om människans natur.

En klassiker på detta område är oxfordzoologen Richard Dawkins' bok *Den själviska genen* som först utkom 1976. Boken blev en internationell bestseller, översatt till tretton språk. Den föreligger nu i en ny utgåva med flera nyskrivna kapitel och utförliga kommentarer till den tidigare texten. Boken ger en populär och lättfattlig framställning av Darwins teori ur socialbiologiskt perspektiv med många konkreta exempel.

Dawkins menar att djurens och människornas gener är utstuderat själviska helt enkelt därför att det är de gener, som bäst lyckas manipulera sin omgivning för att uppnå gynnsamma betingelser för att föröka sig, som sprider sig snabbast. Det betyder dock inte att de individer som är

bärare av generna alltid måste uppföra sig själviskt. Föräldrar uppträder sålunda altruistiskt gentemot sina barn och andra nära släktingar eftersom det gynnar genens spridning. Iakttagelsen av detta välkända fenomen har gett upphov till en religiös och politisk-ideologisk analogi, nämligen broderskapstanken. Man vill göra gällande att släktskapsaltruismen också är giltig för en större grupp.

Vetenskapligt har denna tanke formulerats i termer av s k gruppselektion (Robert Ardrey) som går ut på att olika arter tävlar i kampen om tillvaron varvid det "för artens bästa" kan krävas att enskilda individer offras när den större gruppens intressen så kräver. Utilitarismens moral skulle således gynnas av det naturliga urvalet och bli en del av människans natur.

Mot detta invänder Dawkins att en grupp altruister mycket lätt kan invaderas av enstaka själviska individer som är beredda att utnyttja de andras altruism. De själviskas möjligheter att överleva och avla barn måste vara större än de andras. Barnen tenderar att ärva de själviska dragen och själviskheten översvämmar efter ett antal generationer den tidigare altruistiska gruppen.

En illustration till avsaknaden av altruism är hur feget de antarktiska kejsarpingvinerna beter sig när de står vid iskanten och inte vill dyka av rädsla för att bli uppäten av sälar. Om någon av pingvinerna likt Protesilaos hoppade i först skulle de andra snabbt få klarhet i om det fanns någon säl i närheten eller inte. I stället tvekar de och försöker knuffa i varandra.

Ännu värre beter sig skrattnåsar som häckar i stora kolonier med bara några meter från varandra. De drar sig inte för att sluka grannens nykläckta

ungar hela när grannen vänder ryggen till. Kunskapen om att sådan rå egoism existerar i naturen borde väl kunna ta de romantiska utopisterna ur villfarelsen att osjälviskheten skulle vara det naturliga beteendet. Dawkins förordar att vi i stället måste försöka *lära ut* generositet och altruism.

Finns det då ingen hjälp mot den hänsynslösa egoismen i naturen? Jovisst, menar Dawkins, det finns ett beteende som med en något inadekvat term kallas *reciprok altruism*, vilket beteende jag kallade rationell solidaritet i min artikel om antiegoismens två dimensioner i SVT 6/89. Enskilda individer kan göra begränsade uppoffringar till förmån för andra mot att de i gengäld får åtnjuta motsvarande tjänster från andra. Här föreligger den spelteoretiska konstellation som kallas "fångarnas dilemma" och Dawkins refererar utförligt Robert Axelrods datakörningar av olika strategier i detta spel.

Som bekant var det "lika-för-lika-strategin" som var mest framgångsrik i Axel-

rods experiment. Denna s k talionsprincip praktiserades föredan av de gamla babylonierna. Dawkins menar att benägenheten att tillämpa denna strategi kan vara genetiskt betingad. Om gruppen som tillämpar detta beteende är tillräckligt stor tenderar antalet sådana individer att öka. Men om de samarbetsovilliga dominerar är det omöjligt att övergå till talionsprincipen inom gruppen på genetisk väg. Enda chansen är att gruppen utifrån får ett tillskott av samarbetsvilliga i en koncentration som kan föröka sig.

För romantiska utopister framstår naturligtvis också talionsprincipen som brutal och självisk. Att moralen skulle begränsas till att inte hoppa av ett inlett samarbete kan de inte acceptera. De vill förändra hela världen både moraliskt och politiskt — en målsättning som inte bara med Dawkins förefaller teoretiskt oförsvarlig utan också har visat sig göra praktiskt fiasko där den tillämpats i verkligheten.